

Högom [Y 9]

Detta är en värdebeskrivning som ska förklara och förtydliga värdena inom riksintresset.

Id: Y 9

Namn: Högom

Kommun: Sundsvall

Socken: Selånger

Huvudsaklig karaktärstyp: Fornlämningsmiljö

Andra karaktärstyper: -

Riksintressebeskrivning beslutad av RAÄ 1996:

Motivering:

Vetenskapligt intressant *fornlämningsmiljö* med ett av Medelpads största och monumentala höggravfält, beläget inom en av Medelpads huvudbygder under järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Imponerande höggravfält där undersökningen av tre storhögar givit rika folkvandringstida fynd liksom en underliggande boplats. Inom området står en runsten, möjligen ditflyttad på 1860-talet. Jämför nedanstående miljö Selånger-Kungsnäs.

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAÄ, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU

Skala 1:3501

Utbredning och landskap: Området ligger på en markerad ås i södersluttning ned mot Selångersån. Riksintresset ligger ytterkanten av Centrala Sundsvall i ett välhävdad grönområde/parkmark intill bostadsområden med både flerfamiljshus, skola och egnahem.

Utdrag från RAÄ ordlista med landskaps- och miljötyper:

Fornlämningsmiljö: Miljö vars kulturhistoriska betydelse främst konstitueras av fasta fornlämningar, deras relation sinsemellan och till naturmiljön.

Riksintressets värden:

- Högstatusområde från järnåldern som fortfarande är avläsbart, med Medelpads mest monumentala gravhögar.
- Undersökt kammargrav från folkvandringstid, som är en av Europas mest föremålsrika gravar.
- En av länets tolv bevarade runstenar.

Riksintresset Högom är ett tydligt exempel på ett högstatusområde från äldre och mellersta delen av den tid vi kallar järnålder. Utmärkande för miljön är det mäktiga gravfältet med de fyra stora monumentala gravarna och den undersökta kammargraven vars rikedom vittnar om att det högsta skiktet i det folkvandringstida samhället verkat på platsen. Fynden visar att människorna här inte bara hade stora tillgångar utan också haft betydande och långväga kontakter både inom Norden och Europa.

Gravarnas strategiska läge vid mynningen av inseglingleden mot bygden kring Selångerfjärden signalerade att detta var huvudvägen till området. Det här var en sträcka av den gamla handelsvägen från Sverige via Jämtland och mot Norge.

När man kom farande längs fjärden måste dessa gravar gjort ett imponerande intryck, vilket också var meningen. Tanken var att visa att de som styrde över regionen hade stor makt.

Runstenen inom området har ingen koppling till gravarna. Troligen hänger den samman med den gamla handelsvägen. Runstenar är mycket ovanliga i Norrland och runstenen i Högom är därför ett viktigt uttryck för riksintresset.

Så här syns riksintressets värden i landskapet:

De imponerande gravarna ligger strategiskt placerade på en markerad åsrygg. När de uppfördes låg de intill mynningen av den seglingsbara fjärd som ledde från nuvarande Sundsvallsfjärden, in längs med Selångersåns dalgång och som avslutades i den nu uppgrundade Selångersfjärden

Riksintresset Högoms kulturhistoriska värden är genom den sammanhängande miljö och de monumentala gravarnas placering tydligt avläsbara i dagens landskap. Detta är särskilt tydligt när man färdas på Västra vägen som löper längs med gravarna och som är den viktiga transportleden i dag. Man får också en bra förståelse för platsens betydelse i ett forntida perspektiv, om man ställer sig på någon av storhögarna och ser ut över det omgivande landskapet. I söder ser man den gamla vattenvägen (Selångersån) och i väster breder Selångersbygden ut sig.

Området utgör idag ett parkområde i stadsdelen Granlo, insprängt mellan bostadsområden och skola. Att ingen bebyggelse finns i sluttningen mellan Selångersån och gravarna förstärker intrycket av närheten till den viktiga vattenleden. Betydelsefullt för synbarheten är att växtligheten hålls nere samt att området hålls relativt trädritt. Det är särskilt betydelsefullt att området mellan väg och gravar hålls öppet. Det är från vägen som man framförallt uppfattar gravarnas storhet.

Riksintresset Högom har ett starkt samband med det närliggande riksintresset Selånger-Kungsnäs I Högom är uttrycket av starka maktstrukturer tydligare under folkvandringstid medan det i Selånger-

Kungsnäs är tydligare under vikingatid-medeltid. Betraktar man bägge områdena utifrån deras geografiska lägen kan man tydligt se att de är delar av samma trakt. Det är därför fullt möjligt att påstå att en stark centralmakt funnits där över en lång sammanhållande tid.

Området innehåller i dag fyra storhögar, sju mindre gravhögar (totalt 11 st. synliga gravar) och en runsten. Gamla ritningar visar att det ursprungligen funnits minst 17 gravar men flera har grävts bort eller försvunnit när man brukat marken genom århundradena.

Den största högen är nästan 40 meter i diameter och nära 5 meter hög. De tre andra är nästan lika stora. Dessa monumentala gravar är uppförda till minne av familjemedlemmar från en betydande stormans- eller hövdingagård. Generellt brukar det i den här typen av gravar finnas både kvinnor, barn och män representerade. Så är exempelvis fallet när det gäller Uppsala högar. I Högom finns det bara kvinnor och män i de gravar man undersökt.

Högar med en diameter på minst 30 meter brukar man generellt kalla kungshögar. Oftast finns en tradition som berättar att en namngiven kung ligger begravd i högen. Någon sådan berättelse finns inte från Högom. Vad de däremot vittnar om är ett socialt skiktat samhälle. Många av dessa platser tycks fortsätta vara centralområden för makt och inflytande under hela järnåldern.

Högarnas placering nära kusten signalerar kanske inte bara makt och herravälde över det lokala området utan eventuellt också till bakomliggande älvdalar, vattendrag och skogsbygder. Läget kan också visa en bortglömd mytologisk funktion.

En teori är att gravhögarna och gravfälten hade en speciell funktion när det gällde att påvisa äganderätten till platsen och att ett långvarigt boende var det starkaste stöd man kunde anföra för sina anspråk. Enligt vissa källor skulle sju generationer ge rösträtt vid tinget, en folkförsamling där uppkomna tvister eller gemensamma angelägenheter utreddes. Under medeltiden blev tinget främst en rättslig instans. Alla landskap praktiserade egna ting.

Arkeologiska undersökningar och Högommanen

Tre av de fyra storhögarna är undersökta vid olika tillfällen mellan 1940-1960-talen. Gravhög nummer 2 är den gravhög som är mest känd på grund av sina fantastiskt rika gravfynd. På grund av speciella bevarandeförhållande och att man inte valt att kremdera den döde fanns mycket av gravinnehållet bevarat. När graven undersöktes fann man en gravkammare av trä under ett kärnröse. Det är en av de mest innehållsrika gravar man hittat från folkvandringstid i Europa. Den begravde, som var en man, hade lagts på en björnfäll och han hade fått med sig sina personliga tillhörigheter så som kläder av hög kvalitet med förgyllda knappar, ringar, smyckesdetaljer, vapen, kammar, saxar och husgeråd. Där fanns också näverkärl som förmodligen innehållit matvaror. Mannen hade även fått med sig utrustningen till sin häst. Spännande och ovanligt är att trä och textilier har bevarats. Många av föremålen var importerade från Europa och från västra Skandinavien. På Sundsvalls museum finns alla fynden från undersökningarna utställda.

Under flera av gravarna fanns rester av hus och odling. Det visar att platsen varit bebodd redan innan gravarna anlades. Både i och under gravarna hittades rester av boplatmaterial och vardagsföremål från dem som bott på platsen; exempelvis sländtrissor, pilspetsar, nålar, keramik, matrester, slag och bränd lera från husens lerklinade väggar. Det förekom också mycket järnföremål som t.ex. spikar och nitar.

Hög nummer 3 verkar inte ha innehållit någon begravning utan har tolkats som en skengrav (kenotaf) som överlagrade ett nedbrunnet hus. Långt uppe i högen hittades ett gravklot, en rund oftast tillplattad större sten. Från Mellansverige och i Norge har många kvinnogravar från denna tid märkts ut med ett sådant. Ibland kan de vara ornerade.

I hög nummer 4 fanns två brandgravar där huvudbegravningen innehöll en järnkittel med den dödes brända ben. Benen är troligen från en vuxen man. Den andra, sekundära graven innehöll också resterna av en vuxen individ, med största sannolikhet en kvinna. Under högen låg även här resterna av ett hus. Huset har sannolikt varit nästan 40 meter långt. Högen dateras till åren 400-450 och är troligen den äldsta av storhögarna i området.

Två av de mindre gravarna är också undersökta. I dem fanns brända ben från människa, några glaspärlor en benpilspets och keramik.

Innan man restaurerade gravarna på 1940-talet fanns en bondgård i området. Flera av gravarna låg delvis under bondgårdens byggnader och fälten omkring brukades som åker.

Runsten

Vänd mot vägen står en av länets 12 bevarade runstenar. Stenen är flyttad flera gånger och det är oklart var den ursprungligen stått. Stenen är inte samtida med gravarna intill. På stenen finns ett kors och den är liksom de flesta av Medelpads runstenar rest i mitten av 1000-talet. Forskarna är rätt överens om att de flesta runstenar från 1000-talet i första hand bör ses som kristna monument. De har ett samband med att kristendomen undan för undan antogs i bygderna. Runstenarna var inga gravstenar kopplade till en grav, utan istället en sorts minnesmonument. När någon hade dött, lät de efterlevande resa en sten till den avlidnes minne. Ofta finner man dessa runstenar intill vägar och andra kommunikationsleder som t.ex. broar och vadställen eller andra viktiga samlingsplatser där de kunde ses och läsas av många. Högomsstenens nuvarande placering är utifrån de synpunkterna inte så dåligt vald.

Runorna/texten på stenen lyder: "Gunvid och Torgård de låta resa denna sten efter Torsten sin son. Och Ön och Önder voro hans bröder".

Det finns uppteckningar att det funnits 18 runstenar i Medelpad. Minst 6 st. har försvunnit. Uppteckningarna är från 1600-1900tal.